

Andrzej Czaderna
Magurski Park Narodowy
38–232 Krempna 59
aczaderna@magurskipn.pl

Received: 7.04.2009
Reviewed: 12.05.2009

WALORY MAGURSKIEGO PARKU NARODOWEGO I ICH OCHRONA

The Magura National Park values and their protection

Abstract: The foundation of the Magura National Park was inspired by the necessity of protection of landscape typical of the lowest part of the Polish Carpathians – Beskid Niski Mts. Very important argument was also the Park's location on the crossing of the main ecological corridors: "North–South" and "East–West", which contains also the transitional zone between the Western and Eastern Carpathians. This article is a very brief presentation of the Park's many values and the methods of their protection.

Key words: Magura National Park, Natura 2000, protection measures.

Wstęp

Głównym przesłaniem dla tworzenia Magurskiego Parku Narodowego (MPN) była potrzeba objęcia ochroną najwyższej rangi typowego krajobrazu najniższej części Polskich Karpat – Beskidu Niskiego. Równie ważnym argumentem było położenie Parku na skrzyżowaniu głównych korytarzy ekologicznych „północ-południe” i „wschód-zachód”, ujmujące jednocześnie strefę przejściową między Karpatami Wschodnimi a Zachodnimi. Na powierzchni 19 439 ha Park chroni również górną część zlewni rzeki Wisłoki. W części południowej dochodzi do granicy państwa i jednocześnie głównego wododziału karpackiego, rozgraniczającego zlewnię Morza Bałtyckiego i Czarnego. Ta specyficzna lokalizacja Parku stanowi o odmiennym charakterze jego flory i fauny oraz o jego znaczeniu dla ochrony tej części karpackiej przyrody.

W latach 1997–2000 wykonano pierwszy Plan Ochrony Magurskiego Parku Narodowego. Było to jednocześnie pierwsze tak kompleksowe i szczegółowe rozpoznanie walorów Parku. Założenia ochronne ww. Planu realizowane są do dzisiaj w corocznych zadaniach ochronnych. W chwili obecnej Park jest w trakcie sporządzania drugiego Planu Ochrony MPN, uwzględniającego również funkcjo-

nowanie obszarów Natura 2000: „siedliskowych” – Ostoja Magurska i Łysa Góra oraz ostoi „ptasiej” – Beskid Niski.

W niniejszym artykule w sposób wyjątkowo skrótowy przedstawiono główne walory Parku i przyjęte sposoby ich ochrony. Przedstawiona waloryzacja opiera się głównie o rozpoznanie z pierwszego Planu Ochrony, a dla niektórych elementów środowiska biotycznego została poszerzona o efekty realizacji monitoringu.

Świat przyrody nieożywionej

W niniejszym rozdziale skoncentrowano się na opisie najważniejszych komponentów środowiska abiotycznego, decydujących o waloryzacji terenu.

MPN położony jest w obrębie Karpat Fliszowych. Jego podłoże geologiczne – to głównie płaszczowina magurska oraz w niewielkich fragmentach płaszczowina śląska i dukielska. W rejonie miejscowości Świątkowa, w niewielkim oknie tektonicznym, ukazuje się fragment jednostki grybowskiej.

Obiektami geologicznymi wpływającymi na waloryzację terenu Parku są wychodnie skalne z charakterystycznymi formami wietrzenia oraz naturalne odsłonięcia skał, obrazujące wgłębną budowę geologiczną. Obiekty te mają istotne znaczenie naukowo-dydaktyczne oraz wpływają na wysokie walory krajobrazowe. Na szczególną uwagę zasługują wychodnie piaskowców magurskich, zlokalizowane na Diablim Kamieniu i na górze Kamień oraz w bezpośrednim sąsiedztwie Parku – w rezerwacie Kornuty i na Zamczysku nad Mrukową. Natomiast cenne odsłonięcia to w szczególności: okno geologiczne z serią grybowską w Świątkowej, warstwy inoceramowe ropianieckie w Kotani, profil jednostki magurskiej w Ropiance, łupków menilitowych z ławicą detrytycznych wapieni ze Skalnika w Folu-szu, jednostki magurskiej w Folu-szu, warstw krośnieńskich w Myscowej, warstw magurskich w Polanach i warstw inoceramowych w Krempej.

Płaszczowinowa budowa geologiczna warunkuje przebieg głównych jednostek morfologicznych – pasm górskich i dolin rzecznych, połączonych odcinkami przełomowymi. Ich wykształcenie uzależnione jest głównie od odporności skał budujących to podłoże. MPN położony jest w najniższym poprzecznym obniżeniu polskiej części Karpat – w Beskidzie Niskim, zaliczanym do gór średnich i niskich. Wzniesienia osiągają wysokość 650–700 m n.p.m., z najwyższą kulminacją na górze Wątkowa (846 m n.p.m.).

Przy waloryzacji tej części środowiska abiotycznego szczególne znaczenie mają formy morfologiczne, zarówno wcześniej ukształtowane, jak również te współcześnie formowane przez różnorodne procesy morfodynamiczne (w głównej mierze osuwanie), stanowiące wyjątkowo cenne stanowiska naukowo-dydaktyczne. Na obszarze Parku i w bezpośrednim jego sąsiedztwie na szczególną uwagę zasługują formy skalne, jaskinie i osuwiska wzniesienia Kornuty (z Jaskinią Mroczną o długości około 175 m), rzeźba pasma Magury Wątkowskiej, formy

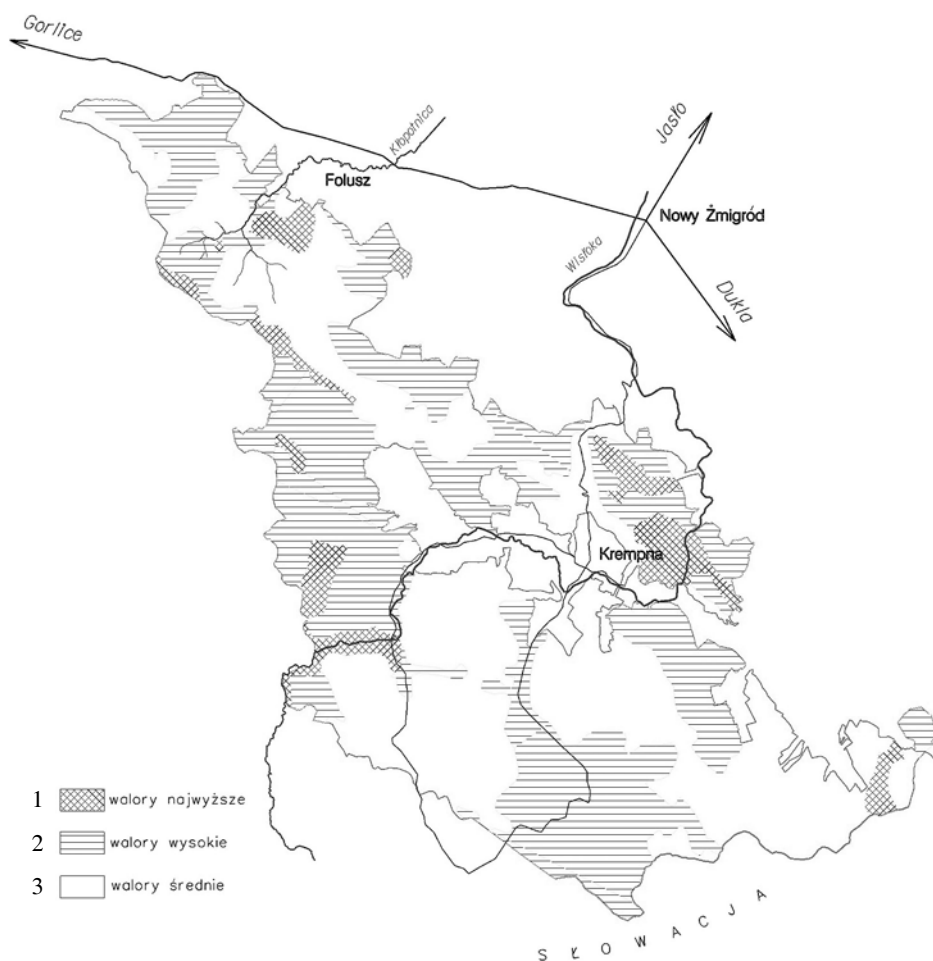
skalne i jaskinie Zamczyska nad Mrukową i na górze Kamień, formy skalne na Diablím Kamieniu, stoki osuwiskowe nad Ostryszne i na górze Mareszka, źródłowy odcinek doliny Wisłoki w Radocynie, przełomowe odcinki Wisłoki w Czarnym, w Ostryszne i w Rostajnym, przełomowy odcinek Zawoi w Nieznajowej, subsekwentne odcinki doliny Wisłoki w Nieznajowej i Wilszni w Polanach, pagór meandrowy góry Łokieć nad Krempną, czy punkty widokowe na główne grzbiety Beskidu Niskiego w Ciechani i nad miejscowością Żydowskie.

W pokrywie glebowej Parku dominują gleby brunatne (85–90% powierzchni). Większe płaty tworzą również gleby glejowe, a w dolinach – mady. Na szczególną uwagę zasługują gleby charakterystyczne dla fliszowych obszarów górskich, powiązane z procesami morfogenetycznymi. Wymieniane są tutaj gleby inicjalne i słabo wykształcone (litosole, regosole, rankery), gleby eutrofizowane przez wody śródpokrywowe (rankery eutroficzne, gleby próchniczno-glejowe), gleby o dużych walorach hydrologicznych (gleby glejowe, organiczne gleby torfowe i murszowe). Płaty te zlokalizowane są w następujących miejscach:

- gleby inicjalne skalne (litosole) – Magura Wątkowska, Diabli Kamień, Kamienna, Zamczyska, góra Kamień,
- gleby inicjalne rumoszowe (regosole typowe) – Perehyba, Świerzowa, Mareszka, Uherc, Kamień, Syplakania,
- gleby inicjalne rumoszowe (regosole eutroficzne i eutroficzne gleby próchniczno-glejowe) – pod Kornutami, Magura Wątkowska, Uherc,
- gleby organiczne, torfowe i torfiaste – Kornuty, pod Mareszką, pod Uhercem, dolinki nad Grabiem i Ożenną, Smereczne,
- gleby glejowe – rejon Bednarki, Huta Pielgrzyska, Świerzowa Ruska, dolina potoku Krokowego, podnóża Kolanina i Ryszówek, Polany, Myscowa, dolinki nad Grabiem i Ożenną, Smereczne.

Wykonana w ramach ww. planu ochrony waloryzacja przyrody nieożywionej oparta na powyższych obiektach wskazała następujące tereny (Ryc. 1):

- obszary o bardzo wysokich walorach (około 20% powierzchni Parku) – Kamień, Suchania, północne stoki góry Kosmy, grzbiety Kornut i Magury Wątkowskiej, północno-wschodnie stoki Mareszki, południowe stoki Uherca, dolina Wisłoki od Czarnego do Rostajnego, doliny potoków na północny-wschód od Grabia i Ożennej, dolina potoku Beskid (Smereczne),
- obszary o wysokich walorach (około 30% powierzchni Parku) – powierzchnie źródłowe na północnym stoku Kornutów i na obszarze potoku Bednarka, obniżenia między Magurą Wątkowską a doliną Wisłoki, rejon góry Czarskiej nad Mrukową i Pielgrzymką, stoki góry Świerzowej, Kamienna i Pakuszowej, obniżenie między górą Kolanin a Hałbowem, doliny potoków Krempną i Zimna Woda, obszary dawnej wsi Smereczne,
- obszary o walorach średnich (około 50% powierzchni Parku) – pozostała część terenu.

Ryc. 1. Waloryzacja przyrody nieożywionej i gleb Magurskiego Parku Narodowego (Skiba 1999).
Walory: (1) – najwyższe; (2) – wysokie; (3) – średnie.

Fig. 1. The evaluation of inanimate nature and soils of the Magura National Park (Skiba 1999).
Values: (1) the highest, (2) high, (3) average.

W przypadku świata przyrody nieożywionej działania ochronne mają w większości charakter bierny, w dużej mierze odnosząc się do ograniczenia nadmiernej niekontrolowanej penetracji terenu – zarówno gospodarczej, jak i turystycznej.

Świat roślin

Magurski Park Narodowy ma typowo leśny charakter, ze stosunkowo dobrze zachowaną roślinnością. Zbiorowiska naturalne zajmują 70% powierzchni, a na pozostałym obszarze występuje głównie roślinność o charakterze półnaturalnym. Typowe zbiorowiska synantropijne z udziałem gatunków obcych występują w ilościach śladowych.

W MPN stwierdzono występowanie 57 zbiorowisk roślinnych w randze zespołów lub równorzędnych jednostek. Biorąc pod uwagę niewielkie zróżnicowanie wysokościowe Parku oraz małą zmienność podłoża geologicznego, liczba stwierdzonych zbiorowisk jest stosunkowo duża i świadczy o wysokich walorach oraz bogactwie szaty roślinnej.

Roślinność leśna, mimo dominacji powierzchniowej, odznacza się mniejszą różnorodnością niż flora łąk i ziołorośli. Stwierdzone zostały 23 zespoły i zbiorowiska w randze zespołów. Do najbardziej wartościowych zbiorowisk należą tu rzadkie w polskich Karpatach jaworzyny, reprezentowane przez trzy zespoły: jaworzynę karpacką występującą tylko na skałkach szczytowych Kamienia, jaworzynę górską z jęczynikiem występującą na 3 stanowiskach: Magura Wątkowska, Kamień i Suchania oraz jaworzynę miesięcznicową w kilkunastu płatach. Najczęściej spotykanym zespołem jest żyzna buczyna karpacka, która wraz z niewielkimi płatami kwaśnej buczyny górskiej tworzy charakterystyczny krajobraz Parku. Zespoły te razem z jaworzynami, ze względu na typowe wykształcenie i dobrze zachowaną strukturę, są szczególnie cenne i stały się podstawą do zakwalifikowania tego obszaru do sieci Natura 2000. Wśród podzespołów żyznej buczyny karpackiej szczególnie cennymi są – wschodniokarpacki podzespół z kostrzewą górską oraz podzespoły wilgotne z czosnkiem niedźwiedzim i miesięcznicą trwałą. Do stosunkowo rzadkich zespołów należy grąd subkontynentalny, który zachował się przeważnie na stromych skarpach i niższych częściach zboczy dolin nad rzekami oraz potokami. Spośród lasów występujących na siedliskach wilgotnych, często towarzyszących ciekom wodnym, należy również wymienić nadrzeczną olszynę górską, bagienną olszynę górską oraz podgórski łąg jesionowy – niestety silnie przekształcony. Na uwagę zasługuje także typowo nizinny zespół olsu bagiennego, występujący w jednym płacie na stale zabagnionej niszy osuwiskowej na stoku Kamienia. Z grupy lasów jodłowych rozpowszechnione są żyzne jedliny z panującą w runie jeżyną gruczołowatą. Stwierdzono również niewielki fragment acidofilnego boru dolnoregłowego.

Drugą grupą zbiorowisk są sztuczne lasy szpilkowe i mieszane, wykształcone na gruntach porolnych – reprezentowane przez zbiorowiska olszy szarej, wielogatunkowe drzewostany liściaste oraz drzewostany sosnowe.

Zbiorowiska leśne MPN reprezentują dużą skalę zmienności – od drzewostanów przedplonowych objętych ochroną czynną, po pozostające bez ingeren-

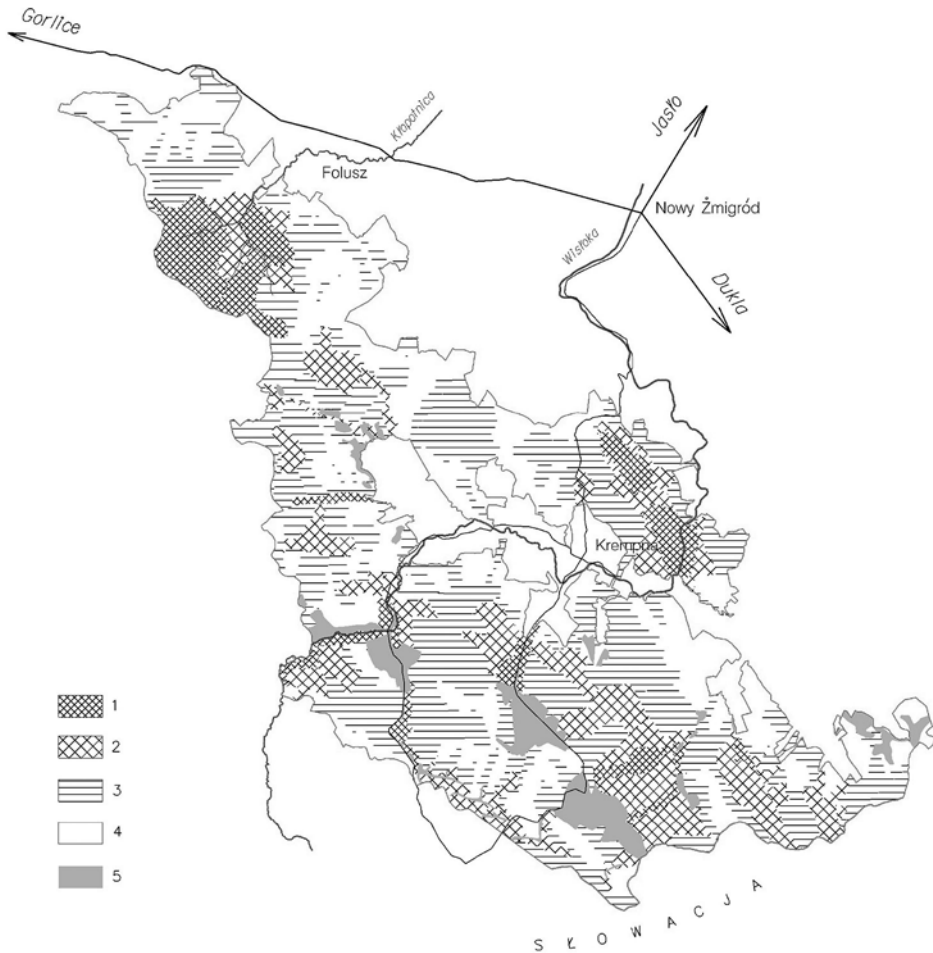
cji człowieka w obszarach ochrony ścisłej drzewostany zbliżone do naturalnych. Jednym z głównych czynników pozwalających określić drzewostany naturalne jest ilość martwego drewna. Wielkość tego wskaźnika mówi m.in. o możliwości prawidłowego funkcjonowania ekosystemu, jak również o występowaniu siedlisk wielu zagrożonych gatunków, związanych z tą materią. Z danych monitoringu wynika, że ilość martwego drewna jest już znacząca (Sochacki 2005). Wartość powyżej 30 m³/ha martwego drewna na dnie lasu stwarza już przyjazne warunki dla bytowania wielu gatunków owadów i grzybów, wykorzystujących to siedlisko. Działania ochronne Parku idą w kierunku wzrostu udziału tego elementu składowego ekosystemu leśnego, zwracając uwagę na zwiększenie różnorodności form, rozmiarów i stopni rozkładu drewna, w tym obecność rozkładających się, grubych kłód, czy martwych drzew stojących.

Drzewostany o najwyższych walorach, czyli o wysokim stopniu zgodności z siedliskiem, unikalnym charakterze zbiorowiska roślinnego, bogactwie gatunkowym, zajmują powierzchnię 3177 ha, co stanowi 17% gruntów leśnych Parku. Do tych najciekawszych fragmentów zaliczono (Ryc. 2):

- drzewostany reprezentujące cenne i rzadkie zbiorowiska roślinne, 91 wydzieleni o powierzchni 420 ha oraz rozproszone niewielkie płaty,
- drzewostany z udziałem drzew o wymiarach pomnikowych w 44 wydzieleniach,
- drzewostany o wyjątkowej wartości genetycznej – jodłowe drzewostany nasienne,
- drzewostany – ostoje ptaków chronionych w 28 wydzieleniach,
- drzewostany z panującą jodłą, o złożonej wiekowej strukturze, w 33 wydzieleniach,
- starodrzewia, powyżej 120 lat, z panującym bukimi, w 43 wydzieleniach („Krameko” P.W. 2000).

Zbiorowiska zaroślowe o charakterze naturalnym, zajmujące najmniejszą powierzchnię, spotykamy na kamieńcach nadrzecznych. Są to zarośla z wrześnią pobrzeżną oraz wikliny nadrzeczne, a na śródleśnych młakach – zarośla bagienne z wierzbą uszatą. Rozpowszechnione są także zarośla i zadrzewienia o charakterze wtórnym, powstałe z samosiewu na nieużytkowanych gruntach rolnych.

Roślinność terenów nieleśnych, mimo znikomej powierzchni, charakteryzuje się bardzo dużą różnorodnością. Na terenie Parku stwierdzono 34 odrębne zespoły oraz niesklasyfikowane dokładnie zbiorowiska w randze zespołów. Największa liczba zbiorowisk występuje w grupie łąk oraz w znacznie zróżnicowanej grupie szuwarów. W pierwszej grupie do najbardziej rozpowszechnionych zbiorowisk nieleśnych należą łąki i pastwiska świeże, reprezentowane przez typową niżową łąkę rajgrasową, łąkę mieczykowo-mietlicową (o dużej zmienności – 4 warianty) i zbiorowisko zastępcze dla podanych wcześniej łąk świeżych, a mianowicie pastwisko życicowo-grzebienicowe. W silnie uwilgotnionych miejscach stosunkowo

Ryc. 2. Waloryzacja ekosystemów leśnych – synteza Planu Ochrony Magurskiego Parku Narodowego (Michalik 2000b). Wartość przyrodnicza: 1 – wybitna, 2 – bardzo wysoka, 3 – wysoka, 4 – średnia; 5 – ekosystemy nieleśne.

Fig. 2. The evaluation of forest ecosystems – the synthesis of the Magura National Park Protection Plan (Michalik 2000b). Natural values: 1 – outstanding, 2 – very high, 3 – high, 4 – average, 5 – non-forest ecosystems.

duże powierzchnie zajmuje łąka ostrożeńiowa oraz różnorodne zespoły ziołorośli łąkowych w postaci małych płatów, jak ziołorośla wiązkówkowo-bodziszkowe, z sitowiem leśnym, z miętą długolistną oraz z sitem rozpięzchłym. Zbiorowiska szuwarowe występują w formie małych płatów rozproszonych na terasach zalewowych rzek, w rowach odwadniających i oczkach wodnych, w postaci zespołów: szuwar trzcinowy, szuwar pałkowy, szuwar turzycowy z turzycą zaostrzoną, dzióbkwatą i lisią, szuwar mozgowy, szuwar skrzypu bagiennego i dwa zespoły

szuwarów mannowych – wysoki i niski. Roślinność torfowisk darniowych reprezentuje młaka kozłkowo-turzycowa oraz bardzo rzadkie w Karpatach zbiorowisko kwaśnej młaki mszystej z turzycą pospolitą, które z uwagi na duże bogactwo florystyczne oraz nagromadzenie gatunków rzadkich i zagrożonych (masowo występujących storczykowatych) mają bardzo wysoką wartość przyrodniczą.

Wśród zbiorowisk ziołorośli naturalnym charakterem oraz wysoką wartością przyrodniczą charakteryzują się ziołorośla z lepiężnikiem białym i lepiężnikiem różowym oraz śródleśna młaka ziołoroślowa z kniecią błotną i świerzębkiem. Stosunkowo duże powierzchnie zajmują wrzosowiska i ubogie murawy bliźniczkowe oraz zespół suchych muraw z dziewięcisiem bezłodygowym i goździkiem kropkowanym.

Osobną grupę tworzą zbiorowiska synantropijne, wśród których na szczególną uwagę zasługuje zespół chabra miękkowłosego. Występuje on na miejscach dawnych cerkwi, cmentarzy, zabudowań wiejskich i jest charakterystyczny dla regionu zamieszkiwanego niegdyś przez Łemków i Bojków.

Występujące w Magurskim Parku Narodowym biocenozy o naturalnym składzie gatunkowym i wysokiej stabilności stały się przyczyną włączenia tego obszaru do sieci Natura 2000 – łącznie zidentyfikowano 14 rodzajów siedlisk z załącznika Dyrektywy Siedliskowej.

Wartość florystyczna Parku jest ściśle związana z jego położeniem w strefie przejściowej między Karpatami Wschodnimi i Zachodnimi oraz w największym obniżeniu Polskich Karpat. Stwarza to warunki dla procesów migracyjnych gatunków górskich na kierunku równoleżnikowym oraz dla gatunków niżowych, szczególnie ciepłolubnego elementu południowego, na kierunku południowym. W wyniku tego szata roślinna ma charakter przejściowy między Karpatami Wschodnimi a Zachodnimi, z czego element wschodni reprezentuje 7 gatunków np. cebulica dwulistna i żywokost sercowaty, a element zachodni 8 gatunków np. ciemniżyca zielona i przytulia okrągłolistna. Na terenie MPN stwierdzono występowanie 74 gatunków górskich, w tym 2 subalpejskie (omieg górski, modrzyk górski), 22 ogólnogórskie (np.: przywrotnik płytkokłapowy, żebrowiec górski, kozłek trójlistkowy), 44 reglowe (np.: czosnek niedźwiedzi, żywiec gruczołowaty, miesięcznica trwała, paprotnik Brauna) oraz 6 podgórskich (np.: turzycza zwisła, wierzbówka nadrzeczna, wrzesnia pobrzeżna). Łącznie gatunki górskie stanowią 9,75% całej flory MPN, co jest wartością typową dla niskich pasm beskidzkich.

Dużą rolę we florze Parku odgrywają rośliny kserotermiczne (ciepłolubne), reprezentowane przez 58 gatunków (np: dąbrówka kosmata, berberys zwyczajny, dzwonek brzoskwiniolistny, chaber driakiewnik, goździk kropkowany, oman wierzbolistny, lebiodka pospolita, pięciornik srebrny, szalwia okrągłowa, driakiew żółtawa, koniczyna żółtobiała).

Liczba potwierdzonych gatunków roślin naczyniowych to 767 na około 850 gatunków, których doliczono się w całym paśmie Beskidu Niskiego. O wysokich

walorach florystycznych Parku świadczy także pokaźna liczba roślin rzadkich i zagrożonych, w tym 70 gatunków chronionych. Wśród 59 gatunków objętych ochroną całkowitą występują m.in. tojad: dzióbaty i mołdawski, pokrzyk wilcza jagoda, zimowit jesienny, parzydło leśne, podrzeń żebrowiec, dziewięciśli bezłodygowy, 18 gat. storczyków, 4 gatunki widłaków. Na terenie MPN występują również 3 gatunki z „Polskiej czerwonej księgi roślin” (cis pospolity, kukułka bzoza, storczyk samiczy) oraz 12 gatunków z „czerwonej listy” roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce. Są to przede wszystkim storczyki, a przeważającą kategorią zagrożenia jest VU – narażony na zmiany w środowisku.

Wśród innych grup systematycznych potwierdzono również występowanie:

- 163 taksonów mchów, z czego 42 to gatunki górskie, a 22 gatunki nie były dotychczas podawane z polskiej części Beskidu Niskiego,
- 51 gatunków i 2 odmiany wątrobowców (26 gatunków to taksony górskie),
- 51 gatunków śluzowców,
- 463 gatunki grzybów wielkoowocnikowych – wśród nich 17 gatunków to grzyby podlegające ochronie ścisłej (Michalik 2000a).

Działania ochronne Parku skierowane są na likwidację lub ograniczenie istniejących i potencjalnych zagrożeń. W stosunku do ekosystemów nieleśnych mają one charakter czynny i w głównej mierze skierowane są na zachowanie ww. siedlisk. Obejmują one:

- odkrzacanie łąk zarastających na skutek sukcesji (głównie przez brzozę, tarninę) oraz stanowisk gatunków zagrożonych,
- koszenie pasowe, głównie z wykorzystaniem sprzętu mechanicznego – każdego roku wykasza się około 120 ha łąk,
- wypas owiec głównie w rejonie Rostajnego oraz w części na Żydowskim – każdego roku wypasanych jest około 600–800 sztuk (przy zagęszczeniu owiec nie przekraczającym 10 sztuk/ha).

Działania ochronne w stosunku do ekosystemów leśnych mają charakter ochrony czynnej, zachowawczej lub ścisłej. W zakres ochrony czynnej o charakterze stabilizacyjnym i kreatywnym wchodzi przebudowa drzewostanów. Metoda ta jest szeroko stosowana głównie w drzewostanach sztucznego pochodzenia, rosnących na gruntach porolnych. Celem zabiegów jest przywrócenie lasu do stanu zgodnego z siedliskiem. Obecne zabiegi przebudowy poprzedzone były w latach 50. XX w. zalesieniami gruntów rolnych gatunkami szybko rosnącymi, których rolą było wytworzenie siedlisk leśnych, a tym samym umożliwienie wprowadzenia gatunków docelowych. Przebudowa drzewostanów dotyczy również litych buczyn, które wzbogacane są o jodłę. Ochrona zachowawcza polega na wyłączeniu drzewostanów z ingerencji człowieka z dopuszczeniem ewentualnego działania w zakresie utrzymania stabilności drzewostanów. W MPN w najcenniejszych fragmentach o puszczkańskim charakterze ochroną ścisłą objęte jest 12% powierzchni i obecnie funkcjonują trzy obszary ochrony ścisłej:

- „Kamień” – obejmujący 377,93 ha
- „Magura Wątkowska” – obejmujący 1188,69 ha
- „Zimna Woda” – obejmujący 841,11 ha.

Ta forma ochrony obejmie większe obszary, poprzez poszerzenie już istniejących i wprowadzenie następnych stref ochrony ścisłej, w ramach realizacji drugiego Planu Ochrony.

Świat zwierząt

Magurski Park Narodowy obejmuje jedną z najbogatszych w Karpatach ostoi fauny leśnej, typowej dla piętra dolnoregłowego i pogórza. Fauna ma charakter przejściowy, między Karpatami Zachodnimi i Wschodnimi, przy czym cechy wschodniokarpackie są silniej zaznaczone. Zauważa się tutaj prawie całkowity brak elementów wysokogórskich, co wiąże się z niewielką wysokością tutejszych gór.

Na terenie Parku faunę ssaków reprezentuje 55 gatunków. Z tzw. dużych ssaków do najpospolitszych w Parku należą sarny, jelenie, dziki i lisy. Dość nietypowym gatunkiem jak na teren górski jest łoś, występujący od 1979 r. w Beskidzie Niskim w liczbie około 10 osobników. Z rzędu owadożernych stwierdzono występowanie 9 gatunków, z których najliczniejszym jest ryjówka aksamitna, zamieszkująca głównie tereny leśne i zaroślowe. Z rzędu gryzoni, który w Parku jest reprezentowany przez 17 gatunków, na terenach leśnych i zaroślowych MPN najliczniejszymi gatunkami są nornica ruda i mysz leśna. Na terenach łąkowych dominują liczebnie: nornik bury, nornik zwyczajny i mysz polna. W rzędzie nietoperzy spośród 21 gatunków występujących w Polsce, w Parku stwierdzono obecność 10 gatunków. Według „Atlasu rozmieszczenia ssaków w Polsce” (Pucek, Raczyński 1983), aż 7 gatunków nie było notowanych w centralnej części Beskidu Niskiego.

Największa wartość przyrodnicza Magurskiego Parku Narodowego wynika jednak z obecności dużych drapieżników. Gatunkami najbardziej zagrożonymi i wymagającymi specjalnej troski są ryś i żbik. Liczebność rysia oceniana jest na około 10 osobników. Wiedza o populacji żbika ze względu na jego skryty tryb życia jest znikoma. Nieregularnie widywane są osobniki wykazujące cechy gatunku, jednak nie ma pewności co do ich czystości genetycznej. Gatunkiem bardzo nielicznym jest niedźwiedź brunatny. Pojedyncze osobniki obserwowane są każdego roku, chociaż gawrowanie na terenie Parku prawdopodobnie nie jest regularne. Duże areale niedźwiedzi obejmują również słowacką część Beskidu, tak więc sytuacja gatunku wewnątrz Parku jest zależna od stanu ochrony niedźwiedzi za południową granicą kraju. Innym bardzo cennym ssakiem drapieżnym jest wilk. Jego liczebność w Parku i otulinie nie przekracza 20 osobników, jednak średnie zagęszczenie jest dość wysokie i wynosi około 10 osobników na 100 km². Na ob-

szarze MPN z rzędu owadożernych występują tak rzadkie i zagrożone gatunki, jak: ryjówka górską i rzęsorek mniejszy, a także rzęsorek rzeczek, zębiełek białawy, zębiełek karliczek i ryjówka malutka. Spośród gryzoni do najcenniejszych gatunków należy zaliczyć darniówkę zwyczajną, badylarkę, smużkę, orzesznicę i popielicę. Z punktu widzenia Dyrektywy siedliskowej duże znaczenie ma również występowanie na tym terenie bobra europejskiego. Zwierzę to jest obecnie szeroko rozpowszechnione nie tylko w Parku, ale również w jego otoczeniu. Spośród nietoperzy 3 gatunki stwierdzone w MPN umieszczone są w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt. Należą do nich: silnie zagrożony podkowiec mały, a także mroczek posrebrzany i mroczek pozłocisty.

Na terenie Magurskiego Parku Narodowego stwierdzono dotąd 160 gatunków ptaków. Lista ptaków obejmuje zarówno gatunki gniazdujące (117 gatunków), migrujące, jak i te, które pojawiają się wyjątkowo, np. ptaki wodno-błotne: batalion, kamusznik, kszczyk, cyraneczka. Awifauna ekosystemów leśnych jest typowa dla niższych położeń górskich (Nowak 2007b). Najliczniejszymi gatunkami są zięba oraz kolejno rudzik i strzyżyk. W ekosystemach nieleśnych, stanowiących ok. 5% powierzchni Parku, dominantami są świergotek drzewny (13,2 par/km²) oraz pokląskwa (13,0 par/km²). Wysokie zagęszczenia osiągają również pokrzewki, wśród których najliczniejsza jest cierniówka (15,0 par/km²) (Nowak 2006, 2007a). W Parku praktycznie nie występują gatunki typowo nizinne jak pliszka żółta czy łożówka. Awifauna cieków wodnych reprezentowana jest przez 5 gatunków: zimorodka, siewczkę rzeczną, brodzca piskliwego oraz 2 gatunki ptaków typowych dla środowisk górskich – należy do nich pluszcz i pliszka górską. Spośród ptaków gniazdujących na terenie Parku za najcenniejsze uznaje się ptaki szponiaste. Z 19 gatunków gniazdujących w Polsce, 13 występuje w Karpatach, a 8 z nich gnieździ się w MPN. Niewątpliwie najcenniejszym jest orzeł przedni, który od kilku lat przystępuje do rozrodu na terenie Parku. Z kolei najliczniejszym ptakiem szponiastym jest myszołów, którego zagęszczenie, wynoszące około 60 par/100 km² powierzchni Parku, należy do najwyższych w kraju. Drugim pod względem liczebności ptakiem drapieżnym jest orlik krzykliwy. Gatunek ten – umieszczony w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt – gnieździ się na terenie Parku w liczbie około 31–35 par. Zagęszczenie orlików sięgające 23 pary/100 km² powierzchni Parku jest jednym z najwyższych w górskich obszarach Europy. Cała ostoja „Beskid Niski”, na obszarze której znajduje się Magurski Park Narodowy, uznawana jest za najważniejszą w całej Unii Europejskiej ostoję orlika krzykliwego i puszczyka uralskiego. Zagęszczenie tego ostatniego, sięgające około 60 par/100 km² Parku, należy do najwyższych w kraju. Szacunkowe wyliczenia wskazują, iż na terenie MPN gnieździ się około 100 par tj. 20–30% populacji krajowej puszczyka uralskiego. W Parku sowy reprezentowane są również przez inne bardzo rzadkie gatunki jak puchacz, sóweczka i włośchatka. Bardzo cenną grupą ptaków są również dzięcioły. Z 10 gatunków ptaków z tego rzędu występujących w Polsce,

w MPN gnieździ się aż 9. Dwa z nich – dzięcioł białogrzbiety i dzięcioł trójpalczasty – należą do najrzadszych w Polsce. Dzięcioł białogrzbiety zasiedla wilgotne lasy łąkowe oraz buczyny o charakterze naturalnym. Z kolei dzięcioł trójpalczasty to borealno-górski element fauny, występujący w drzewostanach iglastych, w liczności nie przekraczającej kilku par. Na uwagę zasługują również dwa gatunki muchołówek: białoszyja i mała, gniazdujące w zagęszczeniach odpowiednio 1,5 par/10 ha oraz 0,5 par/10 ha (Nowak 2007b). W ekosystemach nieleśnych za szczególnie cenne należy uznać stosunkowo liczne jak na tereny górskie występowanie derkacza oraz pokrzewki jarzębatej. Populacja derkacza szacowana jest na 47 samców, a pokrzewki jarzębatej na 36 par.

Gromada płazów reprezentowana jest przez 10 gatunków. Z rzędu płazów ogoniastych w Parku występuje 5 gatunków. Na liczbę tą składają się oprócz salamandry plamistej wszystkie krajowe gatunki traszek, z których najliczniejsza i najszerzej rozpowszechniona w Parku jest traszka górską. Płaz ten występuje nawet w niewielkich zbiornikach wody, kałużach oraz koleinach wypełnionych wodą. Z rzędu płazów bezogonowych potwierdzono występowanie 5 gatunków, z których najliczniejsze i najszerzej rozprzestrzenione są kumak górski oraz żaba trawna. Do najcenniejszych gatunków płazów niewątpliwie należy endemiczna traszka karpacka. Płaz ten na terenie Parku jest szeroko rozpowszechniony, a liczebnością ustępuje jedynie traszce górskiej. Na uwagę zasługuje również występowanie salamandry plamistej, stosunkowo licznej w miejscach obfitujących w martwe drewno.

Z gadów potwierdzono występowanie zaledwie 6 gatunków. Z podrzędu jaszczurek najpospolitsza jest jaszczurka żyworodna, sporadycznie stwierdzano również jaszczurkę zwinkę i padalca. Z podrzędu węży pospolite, a lokalnie stosunkowo liczne, są żmija zygzakowata i zaskroniec. Ponadto jeden raz obserwowano gniewosza plamistego.

W rzekach i potokach Parku stwierdzono jak dotąd 14 gatunków ryb. Zdecydowanie najliczniejsza jest strzebla potokowa, a w dalszej kolejności kleń i brzanka. Natomiast pod względem biomasy dominantami są: kleń – ponad 43% udziału, pstrąg potokowy – 20%, brzanka – 17% i strzebla potokowa 10%. Do najcenniejszych, a zarazem najrzadszych gatunków, zalicza się piekielnicę i głowacza przegopłetwego. Oba gatunki znalazły się w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt (Głowaciński 2001). Z gatunków istotnych dla całej Unii Europejskiej w Parku licznie występuje brzanka, a występowanie głowacza białopłetwego potwierdzono w otulinie Parku.

Świat owadów ze względu na bogactwo gatunkowe należy do słabiej poznanych, chociaż przeprowadzona inwentaryzacja niektórych grup systematycznych pozwoliła wykryć 563 gatunki. Lista owadów jest z pewnością niepełna. Najlepiej rozpoznane są obecnie rzędy łuskoskrzydłych, błonkoskrzydłych, a spośród chrząszczy rodziny biegaczowatych, pędrusi i ryjkowców. Na podstawie badań

i obserwacji motyli dziennych w Parku stwierdzono występowanie 81 gatunków z tej grupy. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują gatunki uznane za zagrożone jak: niepylak mnemoszyna, pokłonnik osinowiec, warcabnik szantawiec oraz pasyn lucylla. Z owadów trzmielowatych stwierdzono 15 gatunków trzmieli i 6 gatunków trzmielców. Najliczniej obserwowane trzmielce to: trzmiel kamiennik, trzmiel gajowy, trzmiel rudy oraz trzmiel rudonogi. Spośród 35 rozpoznanych gatunków biegaczy najliczniejszymi są biegacz Linneusza, biegacz fioletowy i *Pterostichus vulgaris*. Na terenie Parku i jego otuliny stwierdzono występowanie 64 gatunków pędrusi i 223 ryjkowców.

Do najciekawszych gatunków owadów na terenie MPN z pewnością zalicza się modliszka zwyczajna. Jest to jedyny przedstawiciel rodziny modliszkowatych w Polsce. Pierwszego osobnika zaobserwowano w roku 2002 na terenach łąkowych niezamieszkałej miejscowości Ciechania. Szczególnie cennym gatunkiem jest nadobnica alpejska. Jej zasięg w Polsce ogranicza się do południowo-wschodniej części kraju. Beskid Niski obok Bieszczadów jest prawdopodobnie najważniejszą ostoją tego gatunku w kraju.

Mając na uwadze potrzebę zachowania w dobrej kondycji populacji różnych gatunków zwierząt, Magurski Park Narodowy podejmuje działania ochronne wobec różnych grup jak i poszczególnych gatunków fauny. Dla zapewnienia miejsc rozrodu rzadkich owadów saproksylicznych, jak nadobnica alpejska, na terenie Parku w miejscach nasłonecznionych pozostawiane jest drewno bukowe w postaci stosów wałków. W celu poprawienia warunków życia niepylaka mnemoszyna na obszarze jego występowania Park stara się zabezpieczać łąki przed naturalną sukcesją. Zabiegi te obejmują wykaszanie oraz likwidację samosiejek wierzby, brzozy i leszczyny. Uwzględniając potrzebę poprawy warunków bytowania płazów, w Parku sukcesywnie tworzone są małe oczka wodne. Niewielkie zbiorniki wodne stanowią cenne miejsce rozrodu dla traszek, kumaków górskich i żab trawnych. Ze względu na gady, dla utrzymania miejsc ich liczego przebywania w czasie snu zimowego oraz okresu godowego, na terenie Parku przymowane są gałęzie i odpady drzewne. Miejsca te wykorzystywane są przez jaszczurki żyworodne i zaskrońce. Ze względu na szczególną wartość obszaru Parku dla ptaków szponiastych każdego roku podejmowane są działania zmierzające do poprawy warunków żerowania dla tej grupy ptaków. Dla zachowanie dogodnych terenów łowieckich dla orlika krzykliwego, orła przedniego, myszołowa zwyczajnego, każdego roku część powierzchni otwartych MPN jest wykaszana. Zabiegi te zabezpieczają łąki przed postępującą sukcesją, a niska trawa w okresie wychowywania piskląt ułatwia dorosłym ptakom dostęp do gryzoni. Ponadto miejsca gniazdowania najcenniejszych gatunków (orlika krzykliwego i orła przedniego) obejmowane są ochroną strefową. Na terenie Parku utworzono dotąd 26 stref ochronnych wokół miejsc gniazdowania orłów z rodzaju *Aquila*. Podobne metody ochrony stosowane są w przypadku cennych gatunków ssaków. W miejscach ich rozro-

du (np. wilka, niedźwiedzia) zakładane są ostoje zwierzyny zapewniające spokój i bezpieczeństwo bytujących tam zwierząt. Na terenie parku utworzono dotąd 2 strefy ochronne dla wilka i jedną dla niedźwiedzia.

Krajobraz

Jednym z głównych powodów utworzenia Magurskiego Parku Narodowego była ochrona typowego krajobrazu gór średnich i niskich, jakim jest pasmo Beskidu Niskiego. Szczyty górskie o wysokościach nie przekraczających 850 m n.p.m., porośnięte lasami bukowo-jodłowymi z domieszką jawora, rozcinają doliny Wisłoki oraz jej dopływów – potoków Lipna, Zawoja, Ryjak, Krokowy, Świerżówka, Reszówka, Krempna, Wilsznia, Ryj i Kłopotnica. To właśnie w dolinach ulokowały się wsie – do dziś istniejące jak: Krempna, Desznica, Jaworze, Świątkowa Wielka i Mała (Świątkówka), Polany, Olchowiec, Kąty, Myscowa, Grab oraz te, po których zostały tylko nazwy na mapie – Ciechania, Baranie, Żydowskie czy Czarne-Długie.

Względniając naturalne i kulturowe „granice” w krajobrazie, w operacji „Ochrony walorów krajobrazowych i zasobów kulturowych” dokonano podziału terenu na 37 wewnątrz krajobrazowych (Patoczka 1999).

Pogranicze to obszar mieszania się i przenikanie wielu kultur. Szczególną pamiątką z przeszłości są podziwiane obecnie zabytki architektury sakralnej stylu zachodniołemkowskiego. Cerkwie tego stylu możemy oglądać w Krempnej, Kotani, Bartnym, Wołowcu, Pielgrzymce, Świątkowej Wielkiej i Małej.

Uwagę przyciągają również napotykanne licznie krzyże i kapliczki. Dziś, stojąc przy drogach i szlakach turystycznych, są świadectwem dawnej historii i ówczesnej sztuki kamieniarskiej. Znaczący akcent w historii i kulturze tego regionu stworzyły również typowo polskie miejscowości Huta Kremńska, Huta Pielgrzymska, czy Huta Polańska – związane z trwającą tu do XIX wieku produkcją szkła. W Hucie Polańskiej znajduje się ponadto kamienny kościółek, który uległ zniszczeniu podczas II wojny światowej, a odbudowano go w latach 1991–1995.

Odrębną grupę zabytków stanowią także cmentarze z I wojny światowej, z lat 1915–1918. W granicach topograficznych Beskidu Niskiego znalazło się 70 z ponad 400 cmentarzy wybudowanych przez Wydział Grobów Wojennych, stworzony przy dowództwie zachodniogalicyskiego okręgu wojskowego. Jego zadaniem było uporządkowanie pól bitewnych i zgromadzenie ciał poległych żołnierzy na specjalnie w tym celu wybudowanych cmentarzach. Pod nadzorem ówczesnych wybitnych architektów lokalizowano je w miejscach z daleka widocznych, ponad dolinami, na niezalesionych szczytach lub zboczach górskich. W mogiłach zbiorowych lub pojedynczych chowano poległych żołnierzy bez względu na narodowość czy przynależność armijną. Dziś możemy je oglądać m.in. w pobliżu miejscowości: Banica, Bednarka, Czarne, Desznica, Długie, Grab (2 cmentarze),

Krempna, Ożenna, Radocyna, Rozdziele, Wapienne, Zdynia, czy Żmigród. Część z nich, jak np. w Krempnej i Grabiu, została odremontowana staraniem organizacji austriackich: Austriacki Czarny Krzyż i Stowarzyszenie Przyjaciół 27 Pułku Piechoty z Grazu.

Ochrona krajobrazu jako elementu środowiska człowieka na wielu obszarach nie była i nie jest realizowana w zadowalającym zakresie. Obszar Beskidu Niskiego nie stanowi w tym przypadku pozytywnego wyłomu. Lokalizowanie Państwowych Gospodarstw Rolnych na obszarach nieistniejących wsi specyficznie obciąża krajobraz obcą dla tych terenów zabudową i architekturą. Praktykowano również niszczenie tradycyjnego terasowego układu pól uprawnych w celu osiągnięcia warunków do prowadzenia rolnictwa wielkoobszarowego. Wiele do zyczenia pozostawia także różnorodność i dowolność indywidualnej zabudowy.

Magurski Park Narodowy od początku swego istnienia poświęcał wiele uwagi zachowaniu specyficznego dla tych terenów krajobrazu naturalnego i kulturowego. Ważne jest np. utrzymanie przedpól widokowych (m.in. na pasmo Magury Wątkowskiej od strony drogi Gorlice–Żmigród), czy też zachowanie punktów widokowych na szczytach wzniesień, zwłaszcza tych zalesionych. Działań ochronnych wymaga także utrzymanie elementów krajobrazu, świadczących o dawnym użytkowaniu terenu. Dlatego też m.in. obszary te są corocznie wykaszane i odkrzaczane. Szczególnej ochronie poddano również występujące tu jeszcze licznie stare odmiany drzew owocowych.

Podsumowanie

Magurski Park Narodowy obejmuje część typowego krajobrazu najniższych Polskich Karpat – Beskidu Niskiego, będącą strefą przejściową między Karpatami Wschodnimi a Zachodnimi i jednocześnie skrzyżowaniem głównych korytarzy ekologicznych „północ-południe” i „wschód-zachód”. Ta specyficzna lokalizacja Parku stanowi o odmiennym charakterze jego flory i fauny, a w połączeniu z bogatą historią tego terenu decyduje o jego wysokich walorach. Jednak w głównej mierze podkreśla znaczenie Parku dla ochrony tej części karpackiej przyrody.

Stosunkowo nieduży obszar (19 439 ha) przy długiej granicy Parku (204 km), jak również jego lokalizacja przy południowej granicy Polski, wskazuje na istniejące i potencjalne zagrożenia dla prawidłowego stanu ochrony. Dzień dzisiejszy zdominowany dążeniem do osiągnięcia standardów życia społeczeństwa zachodnioeuropejskiego w szczególności wymusza potrzebę podejścia do ochrony w sposób transgraniczny i wielkoobszarowy – ze szczególną pieczę nad istniejącymi korytarzami migracyjnymi. Naprzeciw powyższym oczekiwaniom wychodzi europejska sieć obszarów chronionych Natura 2000. Magurski Park Narodowy jako „siedliskowa” Ostoja Magurska bezpośrednio graniczy z Ostoją Jaśliską oraz

stanowi część dużej ostoi „ptasiej” Beskid Niski. Dodatkowo poprzez granicę polsko-słowacką łączy się z ostoją „siedliskową” Dukla i „ptasią” Laborecká Vrchovina. Zgodne realizowanie w tych obszarach ochrony siedlisk i gatunków istotnych dla Europy może przyczynić się do zachowania obecnych walorów MPN – jako „matecznika” wspomagającego tak duży międzynarodowy obszar chroniony.

Literatura

- Głowaciński Z. (red.) 2001. Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. PWRiL Warszawa.
- „Krameko” P.W. 2000. Plan ochrony ekosystemów leśnych Magurskiego Parku Narodowego na okres 2000–2020, materiały niepublikowane.
- Michalik S. (red.) 2000a. Operat fitosocjologii terenów leśnych i nieleśnych Magurskiego Parku Narodowego, materiały niepublikowane.
- Michalik S. 2000b. Plan Ochrony Magurskiego Parku Narodowego – synteza, materiały niepublikowane.
- Nowak D. 2006. Monitoring liczebności i zagęszczenia ptaków lęgowych terenów otwartych Magurskiego Parku Narodowego w 2006 roku. Raport z monitoringu, materiały niepublikowane.
- Nowak D. 2007a. Monitoring liczebności i zagęszczenia ptaków lęgowych terenów otwartych Magurskiego Parku Narodowego w 2007 roku. Raport z monitoringu, materiały niepublikowane.
- Nowak D. 2007b. Liczebność i zagęszczenie ptaków lęgowych na terenach leśnych Magurskiego Parku. Raport z monitoringu, materiały niepublikowane.
- Patoczka P. 1999. Operat ochrony walorów krajobrazowych i zasobów kulturowych Magurskiego Parku Narodowego z otuliną, materiały niepublikowane.
- Pucek Z., Raczyński J. (red.) 1983. Atlas rozmieszczenia ssaków w Polsce. PWN. Warszawa.
- Skiba S. (red.) 1999. Ochrona przyrody nieożywionej i gleb – operat szczegółowy, materiały niepublikowane.
- Sochacki J. 2005. Raport z monitoringu naturalnych drzewostanów MPN, materiały niepublikowane.

Summary

The Magura National Park (MNP) covers part of landscape typical of the lowest part of the Polish Carpathians – Beskid Niski Mts. including the transitional zone between the Western and Eastern Carpathians, which is also the crossing of the main ecological corridors: “North–South” and “East–West”. This specific location is the reason for the distinctive character of the Park flora and fauna, which, together with the rich history of this area, forms a place of very high values. It emphasizes the importance of the Park for the preservation of the Carpathian nature in this area.

A relatively small area of the Park (19 439 ha) with quite a long border (204 km) as well as the fact that it is located next to the southern Polish state border indicates both the existing and potential threats for the proper state of nature protection. For a park located in a country aspiring to the Western living standards the transborder and large-scale approach to nature protection, putting a special

care upon the existing migratory corridors, are crucial. The European ecological network of protected areas Natura 2000 meets the above mentioned expectations. The Magura National Park, as Ostoja Magurska Special Area of Conservation borders with Ostoja Jaśliska and is part of a large Beskid Niski Special Protection Area. It is connected with the Dukla SAC and Laborecka Vrchovina SPA through the Polish-Slovakian border. The harmonious conduction of the protection of habitats and species that are essential for Europe in those areas may contribute to the preservation of MNP present values. The Park may be treated as a “bastion” supporting this large international protected area.